
Svätec a jeho funkcie v spoločnosti II.

Eds. Rastislav Kožíak – Jaroslav Nemeš. Bratislava: Chronos, 2006. 332 s.
ISBN 80-89027-20-2

© Centrum pre štúdium kresťanstva. Všetky práva vyhradené.

Pri citovaní prosíme dodržať autorské práva jednotlivých autorov a uvádzať zdrojovú publikáciu.

All published work, regardless of the medium in which it was published, is considered by law to be copyrighted by the author. It is important that all such articles and references to them be attributed to the author and source.

Svätci v dejinách kresťanstva na africkom kontinente

Príbeh ugandských mučeníkov, 1885-1887

Viera Vilhanová - Pawliková

VILHANOVÁ - PAWLIKOVÁ, Viera: *Saints in the History of Christianity on the African Continent. The Story of Uganda Martyrs, 1885-1887*. In: Svätec a jeho funkcie v spoločnosti II. Bratislava: Chronos, 2006, p. 199-221.

On Mission Sunday, 18 October 1964, the twenty-two Catholic martyrs of Uganda who had been brutally massacred or burned to death on the pyre in the years 1885 to 1887, were canonised by Pope Paul VI. in Saint Peter's Basilica in Rome. Christianity in Africa goes back to the beginnings of the Christian era and the Uganda martyrs stand in the long tradition of African Christians who have died for their faith. The story of the martyrdom is depicted and analysed in the wide historical context of the spread of Christianity and Islam in Uganda, attempting to shed some light on the process of Christian conversion.

KEYWORDS: History, Uganda, Martyrs

V rokoch 1885-1887 bolo v kráľovstve Buganda na brehu Viktoriinho jazera v oblasti tzv. Východoafrického Medzijazera, ktoré sa stalo jadrom budúceho britského protektorátu Uganda a dnes je súčasťou republiky Uganda, rôznym spôsobom umučených okolo sto jeho obyvateľov.¹ Nietoré pramene uvádzajú vyššie číslo. Nie všetci boli kresťania, niektorí boli pokrstení, iní boli katechumeni alebo ich tesne pred popravou pokrstil iný už skôr pokrstený odsúdenec, niektorých chytili a popravili náhodou alebo preto, že nejakým spôsobom urazili kráľovský majestát. 18. októbra 1964, na misijnú nedeľu, pápež Pavol VI. v bazilike svätého Petra v Ríme vyhlásil dvadsaťdva katolíckych mučeníkov za svätých *sanctus*.² Tým sa zavŕšil proces svätorečenia ugandských mučeníkov, ktorý sa oficiálne začal nariadením Kongregácie posvätných obradov 19. februára 1909. Bok po boku s katolíckymi mučeníkmi trpeli a umierali aj anglikánski konvertiti. Spoločne sa zaradili do histórie afrických kresťanských mučeníkov.³

¹ V texte sa striedavo používajú termíny Buganda, názov predkoloniálneho štátu, a Uganda, čo je vlastne swahilský ekvivalent a stal sa názvom pre britský protektorát zahŕňajúci ďalšie etniká, predkoloniálne štáty a omnoho väčšie územie. Niektorí martýri nepochádzali z Bugandy, ale z okolitých kráľovstiev a patrili k iným etnikám, preto sa zaužíval termín ugandskí mučeníci.

² Petit Echo 1964, 2; 1964, 9; 1965,3; 1965, 4.

³ Prví africkí martýri zomreli za svoju vieru v Kartágu v roku 180, v roku 1631 v Mombase na východoafrickom pobreží asi sedemdesiat miestnych kresťanov a rovnaký počet Portugalcov odmietlo konvertovať na islam a položilo život za svoju vieru. Pirouet, Louise: Strong in the Faith. Mukono, Church of Uganda Literature Centre 1969, s.4.

Kresťanstvo má na africkom kontinente veľmi dlhú históriu, ktorá siaha k samým počiatkom vzniku a šírenia kresťanskej viery vďaka existencii raných cirkví, ktoré prevítali v Egypte, rímskych provinciách Africa a Africa Nova, aj mimo hraníc Rímskej ríše v kresťanských kráľovstvách Núbie, Nobatia a Makouria a Alwa alebo Alodia, a v Aksúmskej ríši na území dnešnej Etiópie.⁴ Najnovšie archeologické výskumy dokazujú, že kresťanstvo bolo rozšírené v sudánskom pásme od Chartúmu až po Darfúr a možno až po jazero Čad. Hoci kresťanstvo po príchode islamu na africký kontinent v severnej Afrike a Núbii postupne zaniklo, v koptskej a etiópskej cirkvi sa tradície raného afrického kresťanstva zachovali podnes. Najjužnejšie kráľovstvo v Núbii Alodia podľahlo islamu na začiatku šestnásteho storočia, v čase, keď sa kresťanstvo vďaka portugalským objaviteľským cestám začalo šíriť na iných miestach afrického kontinentu.⁵ V pätnástom až osemnástom storočí portugalskí misionári kráčali v stopách portugalských obchodníkov a snažili sa šíriť kresťanstvo na západoafrickom a východoafrickom pobreží, v kráľovstve Monomotapa medzi riekami Zambezi a Limpopo, a v ríši Kongo v ústí rovnomennej rieky, kde christianizácia nadobudla taký stupeň, že Svätá stolica uznala tento africký štát za kresťanskú krajinu.⁶ Od konca osemnásteho storočia nastala nová éra expanzie kresťanstva na africkom kontinente, ktorá trvá dodnes.

Keď arcibiskup, neskôr kardinál. Lavigerie,⁷ ktorý bol profesorom cirkevných dejín, zakladal roku 1868 v Alžírsku misijnú spoločnosť Misionárov Afriky, *Missionnaires d'Afrique alebo Missionnaires de Notre Dame d'Afrique*, prezývaných Bieli otcovia s cieľom šíriť kresťanstvo na africkom kontinente,⁸ pri vypracúvaní stratégie misijnej expanzie a formulovaní misijnej doktríny hľadal inšpiráciu v týchto raných cirkvách. V svojich spisoch upozorňoval na odkaz raného kresťanstva a z tejto perspektívy hľadel na novodobé katolícke misijné hnutie ako na „reprise“ čiže oživenie starobyklých kresťanských tradícií na africkom kontinente, z ktorých musia novodobé katolícke misie čerpať inšpiráciu. V liste z roku 1887 venovanom ugandským mučeníkom nezabudol spomenúť „verný ohlas dávnych dní našej kresťanskej Afriky ...martýrov z rímskeho Kartága ...martýrov z doby Tertu-

⁴ Sundkler, Bengt - Steed, Christopher: A History of Church in Africa. Cambridge, Cambridge University Press 2000, reprinted 2001, Hastings, Adrian: The Church in Africa 1450-1950, Oxford, Clarendon Press 1994, paperback 1996, Isichei, Elizabeth: A History of Christianity in Africa. From Antiquity to the Present. London, Society for Promoting Christian Knowledge 1995, Groves, C.P.: The Planting of Christianity in Africa. 4 vols. London 1948-1958.

⁵ Hoci kresťanstvo v núbijských kráľovstvách Alwa alebo Alodia, Makouria a Nobatia v tomto období už ustúpilo islamu, na vidieku sa zachovalo dlhšie, až do osemnásteho storočia. Vilhanová-Pawliková, Viera: Kresťanstvo na čiernom kontinente. Christianizácia dávnej Afriky. In: História, roč.2, č.3, s.2-4.. Michalowski, Kazimierz: The spread of Christianity in Nubia. In: Mokhtar, G.(Ed.): Unesco General History of Africa, vol.2: Ancient Civilizations of Africa. Paris-London-Berkeley 1981.

⁶ Vilhanová-Pawliková, Viera: Afro-európske stretý a konfrontácie: od kresťanských misií v Afrike k africkej teológii oslobodenia. In: Slobodník, Martin, Pirický, Gabriel (Eds.): Fascinácia a (ne)poznatie: kultúrne stretý Západu a Východu. Bratislava, Chronos 2003, s.142-159, Thornton, John: The Development of an African Catholic Church in the Kingdom of Kongo, 1491-1750. In: The Journal of African History, roč.25,č.1, s.147-167.

⁷ Charles Martial Lavigerie, 1825-1892, sa stal alžírskym arcibiskupom v januári 1867 a kardinálom v roku 1882.

⁸ Mercui, J.M.: Les origines de la Société des Missionnaires d'Afrique (Pères Blancs). Algiers, Maisson Carrée 1929.

liána“, a priravnal ugandských mučeníkov k neohrozenej skupine kresťanov, ktorí pred osemnástimi storočiami prijali v Afrike mučenícku korunu a v liturgii sú nazývaní *Massa Candida*⁹ Citujúc slová svätého Augustína, že vápno, v ktorom ležia pochovaní ich zakrylo ako biely rubáš, navrhol, že na pamiatku tohto dojemného priravnania by mohli byť ugandskí mučeníci, keď raz budú vyhlásení za svätých, nazvaní *Massa Nigra*, pretože ležia pochovaní pod čiernym popolom hranice, na ktorej našli svoju smrť.¹⁰

Pamiatka ugandských mučeníkov sa podľa cirkevného kalendára oslavuje 3. júna. Na počesť svätých ugandských mučeníkov vyrástlo po celom svete množstvo svätostánkov. V roku 1978 im bol zasvätený jeden z berlínskych kostolov a jeden z tristo farských kostolov v Ríme nesie názov Ss. Martiri dell'Uganda. Na ich pamiatku bolo od roku 1887 dodnes vyhotovených množstvo upomienkových predmetov, obrazov, plastík, vitráží, tapisérií a medailí. Ich portréty zdobia aj vstupné priestory impozantnej budovy misijnej spoločnosti Bielych otcov neďaleko Vatikánu, na ulici Via Aurelia 269 v Ríme, v ktorej sa po presťahovaní z Alžírsku nachádzajú archívy aj centrála misijnej spoločnosti Bielych otcov.¹¹ Podľa katalógu sa v archíve a v knižnici nachádza impozantné množstvo dokumentov a publikácií o ugandských mučeníkoch. V rokoch 1887- 1982 vyšlo tridsať kníh v siedmych európskych jazykoch, viac ako šesťdesiat kratších prác v rozsahu do sto strán v ôsmich európskych jazykoch a v hindčine, štyridsať kníh v rôznych afrických jazykoch a okolo sto článkov a štúdií v rôznych časopisoch a novinách. Za uplynulých dvadsaťštyri rokov záujem o túto problematiku nepominul a počet prác venovaných ugandským mučeníkom sa ešte zvýšil.¹²

Pre historika dejín kresťanstva na africkom kontinente a na území dnešnej Ugandy sú najdôležitejšie pramene uložené v archívoch kresťanských misií, ktoré v Ugande v tom období pôsobili, anglikánskej Church Missionary Society – CMS, založenej roku 1799¹³ a katolíckej misijnej kongregácie Bielych otcov. Mímoreiadne bohaté sú pramene o ugandských mučeníkoch v archívoch Bielych otcov.¹⁴ Pri štúdiu problematiky ugandských martýrov sú nevyhnutné klasické diela pátrov Faupela a Thoonena, J.V.Taylor, či sestry Marie-André du Sacré-Coeur.¹⁵ Problematiku perzekúcií a martýrstva v širšom historickom kontexte skúmajú práce D.A.Lowa, Johna Rowa a mnohých ďalších autorov, ktoré odhaľujú množstvo ďalších fakto-

⁹ Z mien prvých afrických kresťanov, ktorí boli umučení roku 180 je jasné, že medzi nimi boli aj miestni ľudia, nie iba rímski prisťahovalci.

¹⁰ List kardinála Lavigerieho o martýrstve ugandských kresťanov. Alžír, 19. marca 1887. In Oeuvres Complètes, Archívy Bielych otcov – Archives Missionari d'Africa AMA, VI, 37.

¹¹ Bieli otcovia je zaužívaná prezývka pre spoločnosť Misionárov Afriky - Missionaires d'Afrique. Prezývku získali pre typické biele muslimské oblečenie, ktoré prijali v Alžírsku a dodnes ho nosia.

¹² Lamey, R.X.: Cardinal Lavigerie. Selection of Articles. Rome, AMA 1990, s.114.

¹³ Archívy Church Missionary Society boli presťahované z Londýna a teraz sa nachádzajú na univerzite v Birminghame.

¹⁴ Napr. Casier C 15 Troubles de l'Ouganda 1886, C 15-4-10 Correspondance du Cardinal Lavigerie sur la situation en Ouganda en 1886. Korešpondencia misionárov, napríklad Lourdel svojmu nadriadenému, 25. 6. 1886, C14-63/1/, Martyrs de l'Ouganda. Lettres-Enquête. Kanonické šetrenie z 29. 6. 1887, rukopis, 61 strán v jazyku luganda a francúzštine, C15-8.

¹⁵ Faupel, J. P.: African Holocaust. The Story of the Uganda Martyrs. London, Geoffrey Chapman 1965, Thoonen, J.: Black Martyrs. London, Sheed and Ward 1941, Taylor, J. V.: The Growth of the Church in Buganda. London, S.C.M. Press 1958, Soeur Marie-André du Sacré - Coeur: Uganda, terre de martyrs. Casterman, Tournai, Belgique 1962.

rov zohrávajúcich určitú rolu pri búrlivých udalostiach rokov 1885-7 v Bugande.¹⁶

V kráľovstve Buganda sa vytvorila aj veľmi silná tradícia amatérskej historickej spisby. Neoceniteľné sú písomné pramene z pera priamych aktérov a svedkov udalostí, prvých kresťanských konvertitov. Ide o práce rôzneho charakteru, memoáre, denníky a historické práce, ktoré opisujú prvé afro-európske kontakty, nedorozumenia aj konflikty z afrického uhla pohľadu, ako ich videli a vnímali samotní Afričania, obyvatelia Bugandy, a poskytujú pohľad zvnútra aj na proces christianizácie Bugandy a problematiku kresťanskej konverzie a ugandských mučeníkov.¹⁷

Proces christianizácie Bugandy a neskôr celej dnešnej Ugandy, ktorému predchádzalo šírenie iného veľkého monoteistického náboženstva – islamu, treba vnímať ako súčasť zložitého procesu premeny a transformácie tradičnej africkej spoločnosti. Kráľovstvo Buganda bolo v dobe príchodu prvých európskych návštevníkov dobre organizovaným, centralizovaným, prosperujúcim, militantným štátom, ktorý sa od konca osemnásteho storočia usiloval expandovať dobýjaním územia svojich susedov a a podrobovaním si ich územia. Kráľovstvo Buganda bolo vojensky skvele organizované na vedenie útočných vojen a lúpežných prepádov proti susedným štátom. Plienením cudzích území získavalo bohatú vojnovú korisť, dobytok, ženy, deti, otrokov, poľnohospodárske produkty a slonovinu a od porazených susedov dostávalo pravidelný tribút. Vďaka svojej vojenskej moci sa Buganda stala hegemónom v oblasti tzv. východoafrického Medzizjazeria. Politická moc sa sústreďovala v rukách absolútneho panovníka, ktorý personifikoval v svojej osobe celý štát a jeho obyvateľov. Z toho plynula jeho absolútna moc, ktorej atribútami bolo právo rozhodovať o živote a smrti obyvateľov Bugandy, rozdeľovať a prideliť pôdu, vyberať dane, riešiť spory a vyslovovať rozsudky, viesť vojny a vyberať tribút od porazených nepriateľov. Jeho monopolom bol aj zahraničný obchod so slonovinou a otrokmi výmenou za strelné zbrane, muníciu a rôzny luxusný tovar. Politický systém charakterizovala existencia niekoľkých vzájomne sa prelínajúcich a do seba zasahujúcich hierarchických politických štruktúr, ktoré sa sústreďovali do jediného mocenského centra, osoby absolútneho panovníka. Kabaka vládol za pomoci hierarchii náčelníkov, ktorým delegoval časť svojej moci, aby vládli v jeho mene a spravovali územné celky, na ktoré bola krajina rozdelená. Charakteristické pre štát bola vysoká miera súťaživosti o politické posty, pretože na rozdiel od iných afrických štátov v Bugande neboli funkcie najvyšších náčelníkov *bakungu* a *batongole* dedičné, ale boli odmenou za preukázané služby a po smrti hodnostára, kabaka vymenoval jeho nástupcu. Postavenie náčelníka záviselo od miery priazne kabaku. Kabaka musel čeliť problému decentralizácie moci, rezidencie zhruba tuča veľkých náčelníkov *bakungu* museli byť v blízkosti kráľovského dvora, aby mal nad nimi kontrolu, a loajalitu vojenských, politických aj ná-

¹⁶ Problematiku v širšom kontexte pertraktujú práce Low, D. A.: *Converts and Martyrs in Buganda*. In: Baeta, C.: *Christianity in Tropical Africa*. London 1968 a Rowe, J. A.: *The Purge of Christians at Mwanga's Court*. In: *Journal of African History*, 5, 1, 1964, s. 55-72. Ku kratším syntézam patria Pirouet, Louise: *Strong in the Faith. The Witness of the Uganda Martyrs*. Mukono, Church of Uganda Literature Centre 1969 a Kavulu, David: *The Uganda Martyrs*. Makerere History Paper No. 2, Kampala, Longman of Uganda 1969.

¹⁷ Vilhanová-Pawliková, Viera: *Sir Apolo Kagwa and the Origins of Luganda Literature*. In: *Asian and African Studies*, XI, 1975, pp.197-203, Rowe, John: *Myth, Memoir and Moral Admonition: Luganda Historical Writing 1893-1969*. In: *Uganda Journal* 33, 1969, s.17-40.

boženských hodnostárov si kabaka zaistoval úradmi, darmi a odmenami, prerozdeľovaním bohatstva krajiny, a prideliť určitý podielu z daní, tribútov a lúpeží jednotlivým náčelníkom.¹⁸

Ekonomická moc bola v predkoloniálnej Bugande úzko spätá s politickým postavením a mocou. Príslušníci politických elit, ktorým kabaka prideliť pôdu, mali aj právo vyberať poplatky a dane od roľníkov *bakopi*, ktorí ako nájomcovia na nej žili. Príslovie v jazyku luganda hovorí: „*Tafuga taka, afuga abantu*,“ „nemá právo nad pôdou, ale nad ľuďmi“. ¹⁹ Politická a ekonomická moc sa v Bugande neodvodzovala od vlastníctva pôdy, ale od počtu ľudí, ktorí na nej žili. Dôležitým atribútom celého systému bol vzťah medzi pánom a tým, kto sa stal nájomcom pôdy, služobníkom, klientom alebo jednoducho náčelníkovým človekom, nasledovníkom, prívržencom, ktorý uňho hľadal ochranu a podporu nevyhnutnú v systéme vysokej sociálnej mobility. Proces nadviazania takéhoto vzťahu zvaný *okusenga* pretrval aj v období po príchode arabských a swahilských obchodníkov a prvých misionárov a bol vnímaný miestnymi ľuďmi ako súčasť šírenia nových monoteistických náboženstiev, islamu a kresťanstva. Kabaka chcel mať možnosť kontrolovať cudzincov, ktorým dovolil usadiť sa v jeho ríši, preto obchodníkom z východoafrického pobrežia a neskôr aj misionárom prideliť pozemky v hlavnom meste, neďaleko svojho sídla, aby mal ich aktivity pod dohľadom, často museli dochádzať na kráľovský dvor a bez jeho súhlasu nesmeli voľne cestovať po krajine ani ju opustiť. Spôsob života prvých misionárov na misijných stanicách, kde žili podobným štýlom života ako miestne elity, obklopení množstvom ľudí, služobníctvom, záujemcami o nové náboženstvo a vedomosti aj obyčajnými zvedavcami, sa z pohľadu miestnych obyvateľov nelíšil od života náčelníkov a tak ich aj vnímali. V Bugande bolo v tradičnej spoločnosti zvykom chodiť k náčelníkovi na návštevu a prinášať mu dary, čím si ľudia zabezpečovali jeho priazeň a prípadnú pomoc. Ako hovorí staré príslovie, „*Akiika embuga amanya ensonga*“, kto chodí k náčelníkovi, stane sa múdrom.²⁰

Dôležitou súčasťou ekonomického systému aj systému odmeňovania za zásluhy v boji alebo iné služby boli otroci. Otroctvo bolo rozšírené po celej oblasti veľkých východoafrických jazier, v centralizovaných štátoch aj v tzv. stateless societies, segmentárnych spoločnostiach, ktoré ktoré žiadne štáty nevytvorili. Otroci boli získavaní rôznym spôsobom a spadali do rôznych kategórií. *Abanyage* boli ulúpení pri lúpežných prepadoch alebo to boli vojnoví zajatci. Kúpení otroci boli nazývaní *abagule*. Spolu tvorili kategóriu pravých otrokov *abenvumu*. Vyššiu kategóriu otrokov tvorili dlžníci. Aj príslušníci najnižšej sociálnej vrstvy, roľníci *bakopi* mohli byť za udatnosť v boji odmenení okrem dobytká aj otrokmi.²¹ Po nadviazaní obchodných vzťahov s vonkajším svetom prostredníctvom obchodníkov z východoafrického pobrežia, bugandskí králi prestali ľudí trestať smrťou za rôzne prečiny a Mwangov predchodca, jeho otec kabaka Mutesa I.(1856-1884) zakázal ľudské obete pri náboženských rituáloch a slávnostiach a radšej odsúdencov predával

¹⁸ Vilhanová-Pawliková, Viera: Bagandovia. In: *Studia Africana*. Príspevky ku štúdiu národů a etnických skupin v Africe. Praha, Universita Karlova 1966, s.109-123.

¹⁹ Mair, Lucy: *An African People in the Twentieth Century*. New York, Russell & Russell Inc., s.158.

²⁰ Roscoe, John: *The Baganda: their Customs and Beliefs*. London 1911, s.207-208.

²¹ Richards, Audrey: *Economic Development and Tribal Change*. Cambridge, Heffers 1954, s. 170-171.

obchodníkom s otrokmi. Export otrokov z Bugandy zvýšil dobyt po otrokoch, lebo bolo treba pokryť rastúce nároky zanzibarských a chartúmskych obchodníkov s otrokmi aj neprestávajúci dopyt miestnej honorácie po domácich otrokoch a zároveň ich túžbu po rôznych tovaroch, ktoré za otrokov získavali.

Obe misijné spoločnosti, anglikánska Church Missionary Society, ktorá prišla do kráľovstva Buganda ako prvá v roku 1877, aj katolícka spoločnosť Bielych otcov, ktorej prví misionári páter Simon Lourdel a brat Amans prišli do Bugandy 17. februára 1879, týždeň po druhej skupinke anglikánskych misionárov, verejne veľmi striktno odsudzovali otroctvo aj obchod s otrokmi. Samotný kardinál Lavigerie inicioval s podporou pápeža Leva XIII. rozsiahlu medzinárodnú kampaň proti otroctvu a obchodu s otrokmi vo východnej a strednej Afrike.²² Realita na mieste, v samotnej Afrike bola zložitejšia. Bieli otcovia obyčajne začínali založením sirotinca. Túto prax si osvojili v severnej Afrike. Náplňou ich práce v muslimskom Alžírsku bola predovšetkým charita, nie evanjelizácia, zakladanie sirotincov a starostlivosť o deti, ktoré pri epidémii prišli o rodičov. Schému sa pokúsili zopakovať aj keď rozširovali misijné pôsobenie do iných oblastí afrického kontinentu, západného Sudánu a východoafrického Medzizajeria. Na začiatku svojho pôsobenia v Bugande obe misijné spoločnosti, Church Missionary Society aj Bieli otcovia, kupovali otrokov, aby získali pre misijnú stanicu sluhov, pomocníkov, prívržencov, a neskôr aj prvých katechumenov a konvertitov. Podobne ako v iných častiach Afriky aj v Bugande bolo spočiatku kresťanstvo náboženstvom otrokov, bývalí otroci, ktorých si misionári „kúpili“, t.j. vykúpili ich z otroctva, žili na misijnej stanici a prijali kresťanskú vieru, spadali z pohľadu miestnych ľudí do kategórie „kúpených otrokov“ *abagule*. Z tejto kategórie pochádzali aj niektorí ugandskí mučeníci. To, čo misionári a neskoršia bohatá literatúra o ugandských mučeníkoch vnímala ako ohromnú odvahu a osobnú statočnosť odsúdencov, bola v tradičnej bugandskej spoločnosti a z pohľadu kabaku Mwangu II. chápaná ako drzosť *ekyejo* vzoprieť sa kráľovmu rozkazu.²³

Dynamika kresťanskej konverzie v Afrike, individuálnej aj kolektívnej, je zložitý proces, ktorý je ťažké pochopiť aj interpretovať. Príčiny konverzie ku kresťanstvu boli podobné tým, ktoré pred niekoľkými desaťročiami vzbudili v obyvateľoch Bugandy záujem o islam. Konverzia k islamu a neskôr ku kresťanstvu neznamenal len prijatie nového náboženstva, ale aj iného hodnotového systému, odvrhnutie starej spoločnosti a zapojenie sa do novej civilizácie a kultúry, s kto-

²² Documents sur la Fondation de de l'Oeuvre Antiesclavagiste, Saint-Cloud 1889, Renault, François: Lavigerie, l'esclavage africain et l'Europe. 2 tomes. Paris, De Boccard 1971, Lamey, R. X.: Lavigerie and the Anti-Slavery Campaign (1888-1889). In: Lamey, R. X.: Cardinal Lavigerie. Selection of Articles. Rome 1990, pp. 189-206.

²³ Twaddle, Michael: The Ending of Slavery in Buganda. In: Myers, Suzanne – Roberts, Richard (Eds): The End of Slavery in Africa. Madison, The University of Wisconsin 1988, pp. 121-126. Aj v nasledujúcich rokoch bol postoj misionárov voči otroctvu ambivalentný. Domáce otroctvo považovali za menší hriech ako polygamiu. Ambivalentnosť ich tolerantného postoja ešte vzrástla počas nábožensko-politických vojen v rokoch 1888-1892 medzi kresťanmi a muslimami a po porážke muslimov medzi dvomi kresťanskými frakciami o politickú nadvládu v kráľovstve, keď mnohí kresťania vďaka svojim politickým postom získavali množstvo otrokov ako vojnovú korisť a misionári ďalších potenciálnych konvertitov, pretože otroci v otázke náboženstva nasledovali svojho pána. Paradoxne to u oboch kresťanských denominácií vystupňovalo honbu za otrokmi. Tamže, s. 125-126.

rou sa spájalo aj množstvo technických vymožeností, remeselných zručností, novôt a znalostí, z nich možno najatraktívnejšie bolo písmo, umenie čítať a písať. Kresťanská konverzia Bugandy sa vymyká z bežného rámca misijnej skúsenosti s evanjelizáciou afrických spoločností v období pred nástupom kolonializmu. I keď aj v Bugande k prvým neofytom a katechumenom patrili mladí ľudia, ktorých misionári vykúpili z otroctva, odlišujúcim faktorom sa stal pomerne rýchly nástup záujmu o kresťanskú vieru u odlišnej kategórie prevažne mladých ľudí, ktorí nepatrili medzi otrokov ani spoločenských vyvrhel'ov, ani nežili na okraji spoločnosti, aby na misijnej stanici hľadali útočisko, ochranu a nový život. Okrem otrokov slúžili na kráľovskom dvore aj v domácnostiach aristokracie vo veľkom počte aj synovia náčelníkov, pre ktorých bola služba prvým stupňom na spoločenskom rebríčku. Tieto deti sa nazývali sa *abasige*. Veľa záujemcov o kresťanskú náuku, katechumenov a neskôr konvertitov, pochádzalo aj z radov kráľovských pázat *bagalagala*, ktorí slúžili na kráľovskom dvore a pripravovali sa, aby mohli neskôr zaujať najdôležitejšie politické posty. Rozhodnutím preniesť svoju lojalitu v rámci systému *okusenga* z kráľa na misionárov, stať sa ich prívržencami, nasledovníkmi a učeníkmi, ohrozili svoju kariéru a pri perzekúciách niektorí z nich aj život. Individuálna konverzia ľudí patriacej k spoločenskej elite Bugandy v období pred jej kolonizáciou je fenoménom, ktorý je v Afrike výnimočný a neprestáva fascinovať historikov kresťanstva na tomto kontinente.

Ako už bolo spomenuté, príchod kresťanských misií a christianizácia Bugandy a neskôr celej dnešnej Ugandy, ako aj šírenie islamu, ktorý predbehol príchod kresťanstva o niekoľko desaťročí, naštartovali zložitý proces rozpadu tradičného hodnotového systému a transformácie, europeizácie či westernizácie, tradičnej spoločnosti, ktorá trvá vlastne dodnes. Od konca osemnásteho storočia sa kráľovstvo Buganda otvorilo vonkajšiemu svetu a zapojilo sa do rozsiahlej siete medzinárodného obchodu so slonovinou a otrokmi výmenou za strelné zbrane, muníciu a rôzne iné tovary. Sprvu kabakovia uskutočňovali obchodné tranzakcie za hranicami svojej ríše, v Karagwe na juhu Viktóriinho jazera, až neskôr kabaka Suna II., povolil okolo roku 1844 obchodníkom vstup do kráľovstva.²⁴ Ved'ajším faktorom súvisiacim s prítomnosťou swahilských a arabských obchodníkov na kráľovskom dvore bolo šírenie swahilčiny a arabčiny, arabského písma, gramotnosti aj islamského náboženstva. Arabské písmo a gramotnosť stimulovali záujem o islam, zvýšili jeho prestíž a popularitu, pomohli mu pri šírení po krajine. Za vlády Sunovho syna Mutesu I. (1856-1884) proces islamizácie nadobudol vrchol, islam a znalosť arabského písma, swahilčiny a arabčiny sa rozšírili medzi dvorskou elitou. Aj samotný kabaka Mutesa konvertoval na islam (dvakrát vyhlásil, že konvertoval na islam, hoci nepodstúpil obriezku. Podľa tradície bolo zakázané prelievať kráľovskú krv. Obriezka sa stala najväčšou prekážkou pri šírení islamu kvôli strachu z mrzačenia tela). Naučil sa čítať a písať po swahilsky a po arabsky, prijal arabské oblečenie a spôsob života, vyše desať rokov dodržiaval ramadán, vyhlásil islam za štátne náboženstvo, začal čítať korán a nadviazal diplomatické vzťahy so zanzibarským sultánom. V rokoch 1867-75 sa islam rozšíril po celej krajine, všade sa stavali mešity sa a mnoho pázat a príslušníkov dvorskej elity,

²⁴ Suna najskôr povolil muslimským obchodníkom vstup do krajiny, neskôr ich z nej vykázal.

budúcich kresťanských konvertitov, prijalo islam.²⁵

Pojem *okusoma* čítať sa stal synonymom pre prijatie islamu a neskôr aj kresťanstva, ktoré prinieslo nové písmo a súbor vedomostí. Konvertiti sa nazývali čitatelia. Konverzia a vzdelávanie k sebe neoddeliteľne patrili. Bohaté miestne historické pramene, memoáre a iné práce z pera očitých svedkoch a účastníkov týchto udalostí živo opisujú s akým entuziazmom sa mladí Bagandovia učili čítať a písať, a hnaní túžbou po vzdelávaní behali z jednej misijnej stanice na druhú a navštevovali aj tábor muslimských obchodníkov. Často pre nedostatok papiera potom sedeli na zemi v tieni baobabu a precvičovali si písanie v prachu. Rovnaký obraz nám načrtávajú aj misionári oboch denominácií v svojich denníkoch a korešpodencii.²⁶ Keď sa Bagandovia naučili čítať a písať, okamžite začali novonadobudnuté vedomosti využívať. Napodobňujúc svojich mentorov, najmä anglikánskych misionárov, ktorí si v duchu viktoriánskej doby viedli denníky a čulo vzájomne korešpondovali, aj Bagandovia začali zaznamenávať všetko čo sa okolo nich dialo do vlastných denníkov a memoárov a navykli si písomne informovať misionárov o všetkom, čo sa v kráľovstve stalo, aj o čom sa hovorilo na kráľovskom dvore. Archívy oboch kresťanských misijných spoločností, ktoré v Bugande v poslednej štvrtine 19. storočia začali šíriť kresťanstvo, sú plné listov aj narýchlo naškriabaných lístočkov a odkazov od miestnych „čitateľov“. Swahilskí a arabskí obchodníci, ktorí na kráľovskom dvore šírili informácie o expanzii Európanov vo Východnej Afrike a anexii niektorých území, obviňovali misionárov a kresťanských konvertitov pred kabakom aj zo špionáže a podvratnej činnosti v prospech európskych mocností a posilovali jeho strach a obavy zo straty suverenity.²⁷

Nech to znie akokoľvek paradoxne, islamizácia Bugandy pripravila pôdu pre šírenie kresťanstva. V roku 1862, keď zavítali do Bugandy prví európski návštevníci, cestovatelia J. H. Speke a R. J. Grant s cieľom rozlúštiť dávnu hádanku a nájsť pramene rieky Níl, mala swahilčina písaná arabským písmom na bugandskom kráľovskom dvore pevné miesto. Swahilčina ako východoafrická lingua franca používaná arabskými a swahilskými obchodníkmi slúžila ako dorozumievací jazyk aj európskym cestovateľom a misionárom a stala sa jazykom východoafrického kresťanstva. Swahilské preklady biblických textov sa stali vzorom pre biblické preklady do iných východoafrických jazykov.²⁸ Rozšírená znalosť swahilčiny a arabského písma medzi dvorskou elitou Bugandy uľahčila misionárom vzájomnú komunikáciu a šírenie novej viery.

Rozhodnutie kresťanských misií zahájiť misijnú činnosť v určitom regióne subaharskej Afriky záviselo od mnohých faktorov. V prípade Bugandy záujem vy-

²⁵ Vilhanová-Pawliková, Viera: Crescent or Cross? Islam and Christian Missions in Nineteenth-Century East and Central Africa. In: Ulrich Van der Heyden - Jürgen Becher (Hrsg.): Mission und Gewalt. Der Umgang christlicher Missionen mit Gewalt und die Ausbreitung des Christentums in Afrika und Asien in der Zeit von 1792 bis 1918/19. Missionsgeschichtliches Archiv Bd. 6. Stuttgart, Franz Steiner Verlag 2000. pp. 79-95.

²⁶ Mullins, J. D.: The Wonderful Story of Uganda. London, C.M.S. 1904 obsahuje aj rané memoáre popredného anglikánskeho konvertitu Hamu Mukasu. Tiež Mackay Langovi, 29. septembra 1885. Archívy CMS, G3A6/02.

²⁷ Twaddle, Michael: The Ending of Slavery in Buganda. In: Myers, Suzanne – Roberts, Richard (Eds): The End of Slavery in Africa. Madison, The University of Wisconsin 1988, pp.125.

²⁸ Vilhanová-Pawliková, Viera: Biblical Translations of Early Missionaries in East and Central Africa. I. Translations into Swahili. In: Asian and African Studies, 15, 2006, 1, 113-122.

slat' do krajiny misionárov vyvolal slávny list cestovateľa Henryho Stanleyho uverejnený v novinách Daily Telegraph z 15. novembra 1875, v ktorom tlmočil údajné želanie kabaku Mutesu I. pozvať do svojho kráľovstva misionárov. Stanley, ktorý sa po návrate z Afriky chválil, že otriasol postavením islamu v kráľovstve Buganda, bol prvým európskym návštevníkom, ktorý sa pokúsil zoznámiť kabaku Mutesu s kresťanskou náukou.²⁹ Nechal preložiť do swahilčiny úryvky z Biblie a text desať božích prikázaní v arabčine pribiť na drevenú dosku, aby ho Mutesa mal stále na očiach. Anglikánska Church Missionary Society zareagovala na Stanleyho list ako prvá. 30. júna 1877 pricestovali na dvor kabaku Mutesu po dlhej a únavnej ceste prví dvaja misionári, seržant Shergold Smith, bývalý námorný dôstojník, a rev. C. T. Wilson. V novembri 1878 sa k Wilsonovi³⁰ pridala Alexander Mackay. O tri mesiace neskôr, vo februári 1879, sa rady anglikánskych misionárov rozšírili o troch ďalších členov, ktorí prišli do Bugandy zo severu, po trase Nílu. O pár dní neskôr, 17. februára 1879, sa k hŕstke Európanov pripojili prví dvaja katolícki misionári, páter Simeon Lourdel a brat Amans a v lete, 17. júna toho istého roka, ďalší traja rímskokatolícki kňazi, pátri Livinhac, Girault a Barbot. Celých štrnásť rokov boli misionári jedinými Európanmi žijúcimi trvalo v Bugande.

Vzťahy medzi misionármi a kabakom Mutesom boli spočiatku veľmi priateľské a listy, ktoré misionári posielali svojim nadriadeným, vyznievali optimisticky.³¹ Len čo sa misionári oboch denominácií usadili, začali s výučbou. S misionármi prišiel do Bugandy nový grafický systém latinka a obe kresťanské denominácie venovali popri vyučovaní náboženstva veľkú pozornosť výučbe gramotnosti. Okrem samotnej misijnej práce museli vykonávať aj iné svetské činnosti, poskytovať medicínsku starostlivosť alebo opravovať zbrane. Anglikánsky misionár Alexander Mackay, pôvodným povoláním inžinier, si opravou pušiek získal veľký rešpekt, Simeon Lourdel z misie Bielych otcov naopak zapôsobil skôr liečiteľskými schopnosťami. Bagandovia si v tom čase neuvedomovali alebo príliš nebrali do úvahy rozdiely medzi anglikánskou a katolíckou vierou a buď navštevovali striedavo obe misie alebo si jednu vybrali skôr kvôli osobnosti misionára a zo sympatie k nemu. Súperenie, rozpory a neskôr otvorené nepriateľstvo medzi konvertitmi sa začalo prejavovať oveľa neskôr, počas vojenských konfliktov, politicko-náboženských vojen v rokoch 1888-1892, keď sa náboženská príslušnosť začala spájať s politickou mocou a navyše s národnostnou príslušnosťou samotných misionárov.³² Politické posty sa začali deliť podľa náboženskej príslušnosti a náboženstvo a politika odvtedy zostali v Ugande vzájomne prepojené.

Počiatkové nadšenie a optimizmus misionárov začali postupne upadať, keď si

²⁹ Stanley, H. M.: *Through the Dark Continent*, 2 volumes. New York, Harper 1878, s.209.

³⁰ Wilson zostal v Bugande po zavraždení Smitha sám a evanjelizácia sa načas pozastavila. Vo februári prišli do Bugandy po severnej trase traja anglikánski misionári, dr. Felkin, reverend Litchfield a Pearson.

³¹ Brierley, J. - Spear, T.: *Mutesa, the Missionaries and Christian Conversion in Buganda*. In: *International Journal of African Historical Studies*, 21, 1988, s.601-18. Mukasa, Hamu: Simuda Nyuma. Ebiro bya Mutesa. London, SPCK 1938.

³² Anglikánski konvertiti sa začali označovať ako Baingereza a francúzski ako Bafaransa. Low, D. A.: *Religion and Society in Buganda, 1875-1900*. Kampala 1956, tiež Wrigley, C.: *The Christian Revolution in Buganda*. In: *Comparative Studies in Society and History*, 2, 1959, s.33-48 a Twaddle, Michael: *The Emergence of Politico-Religious Groupings in Late Nineteenth Century Buganda*. In: *Journal of African History* 29, 1988, s.81-92.

začínali uvedomovať, že Mutesovo údajné pozvanie misionárov bolo motivované viac politickými dôvodmi, ako záujmom o nové náboženstvo kresťanstvo, snahou nájsť si v stále zložitejšej medzinárodnej situácii, keď Bugandu ohrozovali plány Egypta na anexiu medzizajzernej oblasti, silného spojenca a dodávateľa zbraní a munície.³³ Preto vyjadril želanie nadviazať diplomatické vzťahy s Anglickom a v máji 1879 vyslal ku kráľovnej Viktórii diplomatickú misiu. Bieli otcovia v listoch posielaných kardinálovi Lavigeriemu vyjadrovali svoje sklamanie a nespokojnosť zo situáciou v krajine celkom otvorene.³⁴ Vzťahy medzi predstaviteľmi troch náboženstiev, islamu a dvoch kresťanských denominácií, anglikánskej a rímskokatolíckej, ktorí sa stretávali na kráľovskom dvore, boli od začiatku napäté a často nepriateľské. Roztržky, časté diskusie a polemiky medzi „heretikmi“ a „pápežencami,“ ako sa vzájomne označovali, a medzi misionármi a muslimami sice vzbudzovali v kabakovi aj jeho dvoranoch záujem spoznať náboženstvá bližšie, zistiť, ktoré náboženstvo je to pravé, no zároveň kabaku utvrďovali v presvedčení, že by nebolo rozumné jednu formu kresťanstva prijať a už v decembri 1879 sa opäť priklonil k islamu.³⁵ Misionári sice mohli ďalej vyučovať, ale ich prítomnosť už nebola považovaná za prínos pre bezpečnosť kráľovstva a Bieli otcovia dokonca zaregovali na svoje neisté postavenie tým, že 8. novembra 1882 opustili Bugandu. Vrátili sa až niekoľko mesiacov po smrti kabaku Mutesu v októbri 1884 a po nástupe jeho syna Mwangu na trón, v júli roku 1885.³⁶

Napriek určitému sklamaniu, obavám a nestabilite svojho postavenia, sa misionárom podarilo udeliť sviatosť krstu pred svojim odchodom z Bugandy prvým katechumenom. 27. marca 1880, sotva rok po príchode, páter Lourdel pokrstil prvých štyroch katechumenov a ďalších štyroch 14. mája. Inštrukcie od kardinála Lavigerieho, ktoré Bieli otcovia dostali prvého júna 1880 spomalili evanjelizáciu, pretože vyžadovali štvorročný katechumenát pred udelením sviatosti krstu, výnimkou bolo možné urobiť iba v prípade ťažkej choroby a u umierajúceho. Napriek Lavi-

³³ Wilson Wrightovi, 21. november 1877, Archívy CMS, CA6/025, Mackay Wrightovi, 17. novembra 1878, Archívy CMS, CA6/016. Mukasa, Ham: Simuda Nyuma. Ebiro bya Mutesa. London, Society for the Propagation of Christian Knowledge 1938, s.64-5.

³⁴ Množstvo referencií je veľmi vysoké, napríklad Livinhac Lavigeriemu 19. augusta 1879, Archívy BO, C13-303, tiež Livinhac Lavigeriemu 22. januára 1880, ABO, C13-9, list 15. apríla 1880, C13-15, 28. augusta 1880, C13-22, a.i.

³⁵ Aj keď Mutesa zopár razy vyslovil želanie dať sa pokrstiť, v septembri 1879 sa obrátil na Mackaya a o mesiac neskôr požiadal o krst Lourdela, bránila tomu polygamia rozšírená v Bugande, keď misionári oboch denominácií trvali na tom, aby každý katechumen odvrhol všetky ženy a ponechal si len jednu. V prípade panovníka to bolo nemysliteľné. Kardinál Lavigerie, ktorý mal predstavu, že Afriku treba christianizovať zhora, od kráľov a vládcov, neskôr ľutoval, že striktnosť pravidiel misionárov zabránila toto Mutesovo želanie využiť. Podľa jeho názoru sa mali inšpirovať praxou uplatňovanou v raných kresťanských cirkvách, ktorá sa mohla stať východiskom pri evanjelizácii Afriky v 19. storočí. V raných cirkvách existovali tri kategórie kresťanov, pokrstení, katechumeni a postulanti. Do tejto kategórie mohli misionári zaradiť Mutesu s tým, že bude pokrstení na smrteľnej posteli. Existuje celá séria listov k tejto problematike, napríklad Lavigerie Lourdelovi, apríl a október 1880, február 1881, marec 1883, ABO C13. Tiež Sundkler, B.- Steed, CH.: The History of Church in Africa, cit. d., s. 170-172.

³⁶ Rozhodnutie misionárov odísť z Bugandy Lavigerie považoval za neopodstatnené a predčasné, svoj názor vyjadril celkom jasne v liste Livinhacovi z augusta 1885, v ktorom doslovne hovorí „cette mission si malheureusement interrompue par de vaines terreurs“. Lavigerie Livinhacovi, August 1885. Instructions aux Missionnaires. Nantes, p. 216. Livinhac Lavigeriemu 9. novembra 1882, ABO, C13-43, udáva dôvody pre evakuáciu Bielych otcov z Bugandy.

gerieho inštrukciám Bieli otcovia po protestoch a určitom zmiernení inštrukcií v apríli a máji 1882 pokrstili osem ďalších katechumenov. Medzi nimi boli Joseph Mukasa Balikuddembe, Andreyka Kaggwa, Luke Banabakintu a Mathias Kalembe, štyria budúci martýri. Osemnásteho marca 1882 anglikánski misionári pokrstili svojich prvých piatich konvertitov. Je pozoruhodné, že katolícka misia prežila aj dva a pol ročnú neprítomnosť Bielych otcov, vytrvala a dokonca sa rozrástla. Po niečo vyššie trojročnom pobyte v krajine Bieli otcovia pri odchode z Bugandy v novembri roku 1882 tam nechali dvadsať kresťanov a dvestopäťdesiat katechumenov. Hfístke kresťanov a katechumenov zanechali katechizmus v ich vlastnom jazyku luganda.³⁷ Keď sa v júli 1885 Bieli otcovia vrátili do Bugandy, páter Lourdel odhadoval počet neofytov na dvesto, sedemsto katechumenov a štyridsať detí vykúpených z otroctva.³⁸ Štyria vyššie spomenutí katolícki konvertiti, ktorí sa skôr, ako začali navštevovať lekcie náboženstva u Bielych otcov, najprv učili čítať Evanjélium svätého Matúša a Skutky apoštolské s Alexandrom Mackayom na anglikánskej misijnej stanici, sa po odchode katolíckych misionárov stali ich zástupcami, náboženskými vodcami, evanjelistami a katechétmi, ktorí šíрили katolícku vieru, vyučovali a krstili.³⁹

Keď v októbri 1884 zomrel kabaka Mutesa a na trón nastúpil jeho vtedy len osemnásťročný syn Mwanga, misionári doňho vkladali veľké nádeje a začali sa okamžite pripravovať na svoj návrat.⁴⁰ Po nástupe na trón Mwanga prideliť katolíkom územie Kigowa, náčelníkom ktorého sa stal významný katolík Andreyka Kaggwa. Tu katolícki konvertiti a katechumeni začali otvorene vyznávať svoje náboženstvo.⁴¹ Mwanga bol misionárom vždy priaznivo naklonený, najmä katolíckym, možno zo sympatií k pátrovi Lourdelovi, a hoci nebol pokrstený, navštevoval obe misie. Patril k žiakom anglikánskeho misionára Mackaya a mal medzi svojimi rovesníkmi, kresťanskými konvertitmi a katechumenmi, mnoho priateľov. Keď sa 24. júla 1885 pátri Lourdel a Girault a brat Amans vrátili do Bugandy, dostalo sa im od nového kráľa vreľého prijatia, ako píše Lourdel v liste adresovanom kardinálovi Lavigeriemu z 28. júla 1885.⁴²

Polícia Mwangu pri nástupe na trón nebola ľahká. Na kráľovskom dvore sa stupňoval generačný rozkol a napätie. Mladého kabaku na trón dosadila vládna garnitúra, ktorá zastávala najvyššie posty v krajine ešte za vlády jeho otca. Mnohí z nich, najmä predseda vlády katikkiro Mukasa, boli odporcami kresťanstva a zástancami tradičného náboženstva a spoločenského poriadku. Mwanga sa usiloval

³⁷ Tento prvý katechizmus, ktorá pripravil Léon Livinhac, bol vydaný v roku 1881 v rozsahu štyridsaťštyri strán, na devätnástich stranách boli obsiahnuté základné kresťanské pravdy, po nich nasledovalo sedem strán modlitieb, slovníček a texty, ktoré mali slúžiť pri výučbe gramotnosti. Obe misie pripisovali gramotnosti veľký význam a postupne sa stala podmienkou pre udelenie sviatosti krstu.

³⁸ Chronique de la Société des Missionnaires d'Afrique, No. 31, Juillet, 1886.

³⁹ Podobne spontánne sa šírilo kresťanstvo v 16. a 17. storočí v ríši Kongo.

⁴⁰ *Il s'est toujours très bien montré à notre égard et sera selon toutes les apparences favorable aux blancs...Il avait plusieurs de ses gens qu'il envoyait chez nous pour avoir instruire, et quelques uns de nos catéchumenes ou néophytes étaient toujours avec lui. Il connaît parfaitement nos intentions. Il est donc urgent de rentrer au plus tôt dans Bouganda, si l'on veut profiter des ses bonnes dispositions actuelles qui, peut-être, pourront changer vite sous l'Influence des Arabes.*Lourdel Lavigeriemu, 1. december 1884, Archívy BO, C14-48.

⁴¹ Apoštolský proces, Summarium, Rim 1917, kap. IV, s.36, Archívy BO, Y 13-3.

⁴² Archívy Bielych otcov, C 14-168.

upevniť svoju moc a oporu nehľadal v tých, ktorým vďačil za svoj post, ale u svojich rovesníkov, mladých ľudí, ktorí slúžili na kráľovskom dvore a boli potenciálnymi nástupcami starých náčelníkov. Táto skupina mladých ľudí, vrátane samotného mladého panovníka, bola ovplyvnená novými náboženstvami, kresťanstvom a islamom, bola otvorená novým myšlienkam a vplyvom. Vďaka novým poznatkom a zručnostiam, najmä gramotnosti, boli vyznávači nových náboženstiev nepostrádateľní pre kabaku aj ostatnú dvorskú elitu. Obe generácie sa uchádzali o priazeň kabaku a vplyvné posty si stará garda chcela udržať a nastupujúca získať.

Všetky oficiálne kresťanské pramene tvrdia, že perzekúcie v rokoch 1885-1887 namierené voči kresťanom boli motivované nenávisťou voči misionárom a ich učeníkom. Miestne pramene z pera očitých svedkov udalostí naopak tvrdia, že príčinou krviprelievania nebola nenávisť voči kresťanstvu, lebo prenasledovaní a umučení neboli iba prívrženci nových náboženstiev, ale najmä tí, čo kabaku niečím nahnevali, alebo sa vzopreli panovníkovej vôli a autorite a v rámci tradičného hodnotového systému svojím správaním urazili kráľovský majestát. Mnoho prominentných konvertitov alebo katechumenov sa ukrylo, boli potrestaní iným miernejším spôsobom alebo omilostení na poslednú chvíľu. Zdá sa, že mnohé obete chytili náhodou, alebo si ich katikkiro Mukasa a ďalší významní hodnostári vytipovali, ukázali na nich prstom a využili situáciu, aby sa zbavili vlastných politických rivalov.⁴³ Keď boli popravení prví traja kresťanskí „čitатели“, Mwangov súčasník poznamenal: „Vyvolalo to veľké zdesenie a hrôzu a kresťania si mysleli, že sa začalo všeobecné prenasledovanie. No nebolo tomu tak... Mwanga nikdy neodsúdil ani jediného kresťana na smrť kvôli jeho náboženstvu. Celé Mengo bolo vtedy plné kresťanov.“⁴⁴ Všetky pramene zhodne uvádzajú, že Mwanga sa rád oddával homosexuálnym radovánkam a skutočnosť, že mnohí neofyti a katechumeni odmietali sa na nich zúčastňovať, bola častou príčinou jeho hnevu.

Perzekúcie sa začali v januári 1885 ešte pred návratom Bielych otcov popravy troch mladých anglikánskych konvertitov, ktorá vyvolala v radoch kresťanských „čitateľov“ podľa už citovaných slov jedného z nich strach a obavy. Anglikánsky misionár Alexander Mackay požiadal vtedy Mwangu o dovoľenie, aby mohol odcestovať a zaniest korešpondenciu na juh Viktóriinho jazera. Kabaka Mwanga mu ponúkol oficiálneho sprievodcu, aby bolo jasné, že cestuje legitímne a pod ochranou panovníka, čo dost prhký a výbušný misionár, ktorý sa vždy sťažoval, že je pod neustálym dohľadom, odmietol a vydal sa na cestu iba v sprievode ďalšieho anglikánskeho misionára R. P. Asha, posádky člna a niekoľkých svojich žiakov. Katikkiro Mukasa presvedčil panovníka, že Bagandovia, ktorí bez súhlasu chceli sprevádzať misionárov a opustiť krajinu, sa dopustili zrady. Chlapci sprevádzajúci misionárov boli zadržaní, odvedení späť a odsúdení na smrť. Napokon boli popravení iba traja, ostatní buď ušli, skryli sa, alebo sa misionárom podarilo darmi vykúpiť ich slobodu. Yusufu Lugama, najmladší z troch obetí, pochádzal zo sused-

⁴³ Rowe, J. A.: Baganda Chiefs Who Survived Kabaka Mwanga's Purge of 1886. Nepochítaný a nedatovaný referát. Makerere Institute of Social Research, Kampala.

⁴⁴ Zimbe, B. M.: Buganda Né Kabaka. Kampala 1938, s. 124. K ďalším prácam miestnych historikov patria Mukasa, Hamu: Simudda Nyuma. 3 zv. London, Sheldon Press 1938. Kaggwa, Sir Apolo: Ekitabo kye Baseskabaka be Buganda. London 1927, Miti, Jemusi: A Short History of Buganda, strojom písaný rukopis v jazyku Luganda spolu s anglickým prekladom G. K. Rocka z roku 1938 sa nachádza v Makerere University Library v Kampale a Ddiba, Rev.: Ediini mu Uganda. Masaka, Liberatum Press 1967.

ného kráľovstva Ankole a do Bugandy sa dostal ako vojnový zajatec. Keď jeho pán prijal kresťanstvo, daroval ho anglikánskej misii, bez súhlasu kabaku alebo katikira. Mal iba jedenásť rokov a bol pokrstený niekoľko mesiacov pred smrťou. Mako Kakumba, ktorý bol pokrstený v decembri 1883, mal asi šesťnásť rokov a tiež žil v misii ilegálne, ušiel z kráľovských služieb k misionárom. Tretím martýrom bol trochu starší chlapec Nuwa Serwanga. Všetci traja boli odvedení na oficiálne popravisko zvané Mpimerebera na okraji močariska Mayanja, tam im kati najprv odťali ruky a potom ich upálili na hranici.⁴⁵

Hoci v krajine panovala neistota a anglikánski misionári boli v nemilosti, ako už bolo spomenuté, katolíckym misionárom sa pri návrate do Bugandy v júli 1885 dostalo od kabaku Mwangu srdečného prijatia a výučba na oboch misiách pokračovala aj v ďalších mesiacoch, hoci misijné pramene tvrdia, že „čitelia“ sa na misiu zakrádali tajne. Nová kríza vypukla na jeseň. Už od nástupu na trón musel Mwanga čeliť dvom hrozbám, ako si udržať a upevniť svoje postavenie a moc⁴⁶ a ako čeliť hrozbám zvonku, pokračujúcej európskej expanzii v Afrike, ohrozujúcej nezávislosť jeho kráľovstva. Do Bugandy začali prichádzať chýry o nemeckých teritoriálnych anexiách vo východnej Afrike, na území dnešnej Tanzánie. Na severe pokračovali britské vojenské operácie proti sudánskeму Mahdímu. Už jeho otec musel čeliť nebezpečenstvu egyptskej expanzie a pokusom Sira Samuela Bakera, guvernéra novej egyptskej kolónie Ekvatória, pripojiť k nej kráľovstvá Buganda a Buňoro ako protektoráty Egypta.⁴⁷ V októbri 1885 sa v Bugande rozšírili chýry o príchode novovymenovaného anglikánskeho biskupa Hanningtona. Či už z neznalosti, alebo z nedbanlivosti, sa biskup rozhodol použiť kratšiu cestu z východoafrického pobrežia do Bugandy, ktorá viedla cez susednú východným smerom ležiacu Busogu. Ignoroval varovania anglikánskych misionárov. Už od vlády Mwangovho starého otca Sunu bol totiž vstup do Bugandy cez Busogu z východu pre cudzincov zakázaný. Všetci cudzinci, vrátane arabských a swahilských kupcov, prichádzali do Bugandy z juhu. Stará tradícia považovala Busogu za zadné vrátka Bugandy, odkadiaľ majú prísť dobyvatelia, tí, čo prídu „zjst“ Bugandu. Mwanga vždy podozrieval misionárov, najmä protestantských,⁴⁸ že ich prítomnosť nie je motivovaná čisto náboženskými cieľmi a sú akousi piatou kolónou Veľkej Británie. Svoje podozrenia a obavy prerokoval s radou náčelníkov lukiiiko a keď sa dozvedel, že napriek sľubom, ktoré od anglikánskych misionárov dostal, že biskupov sprievod zmení trasu a príde do Bugandy od juhu na člne, biskup napriek varovaniám misio-

⁴⁵ Pirouet, L.: *Strong in the Faith*, cit. d., s. 11-13. Ashe, R. B.: *Two Kings of Uganda, or life by the shore of the Victoria Nyanza being an account of a residence of six years in Eastern Equatorial Africa*. London, Frank Cass 1889, reprint 1970, s. 132-147.

⁴⁶ Niektorým tradicionalisticky orientovaným náčelníkom sa nepáčil Mwangov postoj voči misionárom ich učeníkom a dokonca zosnovali sprisahanie a chceli Mwangu zosadiť z trónu. Miti, J.: *A Short History of Buganda*, cit. d.

⁴⁷ Vilhanová-Pawliková, Viera: *History of Anti-Colonial Resistance and Protest in the Kingdoms of Buganda and Bunyoro 1862-1899*. Prague, Oriental Institute 1988. *Dissertationes Orientales Series No. 45*, 335 s., najmä s. 75-87. Ashe, R.: cit. d., s. 121. Vilhanová-Pawliková, Viera: *Kabaka Mwanga and Early Anti-Colonial Protest in Buganda*. In: *Asian and African Studies (Bratislava)*, XVI, 1978, pp. 89-118.

⁴⁸ Francúzsko sa v tejto časti Afriky neangažovalo, takže aj prítomnosť francúzskych misionárov bola vnímaná inak. Katolícki misionári boli lepšími dvoranmi ako anglikánski, mali lepšie osobné vzťahy s kabakom, aj s členmi jeho rodiny a dvoranmi. Priateľské kontakty udržiavali aj s arabskými a swahilskými kupcami, od ktorých kúpovali otrokov.

nárov pokračoval v ceste. Keď 25. októbra 1885 dorazil do Busogy, rozhodli sa požiadať náčelníka Busogy Lubu, aby dal biskupa aj s celým sprievodom zabiť. Vtedy sa ukázalo, že potenciálnou piatou kolónou nie sú iba misionári, ale aj kresťanskí „čitelia“, pretože misionári boli o verdikte okamžite informovaní. Márne sa pokúšali rozhodnutie zvrátiť, 29 októbra 1885 bol biskup Hannington zavraždený.⁴⁹ Mwanga si vtedy začal uvedomovať silu a vplyv kresťanstva na tých, ktorých považoval za loajálnych služobníkov, ba až priateľov, na vernosť a podporu ktorých sa tak veľmi spoliehal. Informácie z tajných rokovaní sa okamžite dostávali z kráľovského dvora na misijné stanice a v kabakovi začalo rásť podozrenie, že ide zo strany kresťanských pážat a iných služobníkov o podvratnú činnosť ohrozujúcu jeho vlastné postavenie a bezpečnosť kráľovstva. Medzi podozrivými sa ocitol Joseph Mukasa Balikuddembe, ktorý bol šéfom pážat slúžiacich vo vnútornom dvore a v súkromnej rezidencii kabaku, a patril spolu s Andreyom Kaggwom ku kabakovým obľúbencom. Dokonca sa pošuškávalo, že sa môže stať budúcim katikkirom. Až neskôr sa potvrdilo, že biskup bol naozaj zavraždený a keď si Balikuddembe trúfol Mwangu otvorene obviňovať z biskupovej vraždy a vyčítať mu jeho čin, Mwanga ho odsúdil na smrť. Hoci po úvahe svoje rozhodnutie zmenil a udelil mu milosť, posol so správou dorazil na popravisko neskoro. Katikkiro Mutesa sa postaral o to, aby sa nevyčkávalo na to, či príde milosť, a posúril popravu. Balikuddembe sa stal prvým katolíckym martýrom. Pretože šlo o prominentného odsúdenca, kat mu dal možnosť rýchlej smrti. Odsúdenému na mieste zvanom Nakivubo najprv zoťal hlavu a telo potom upálili na hranici. Joséph Mukasa Balikudembbe mal asi 25 rokov, zmiešaný pôvod, matka pochádzala z Buñora, otec z Bugandy. Na kráľovskom dvore začal slúžiť už roku 1874 za vlády kabaku Mutesu, v roku 1880 začal chodiť na katechizmus a v roku 1882 prijal spolu s priateľom Andreyom Kaggwom sviatosť krstu. Stal sa vodcom miestnej katolíckej komunity a ako už bolo spomínané, jeho zásluhou komunita prežila dva a polročnú neprítomnosť Bielych otcov v kráľovstve.⁵⁰ Jeho smrť nespomalila, ale naopak urýchlila proces kresťanskej konverzie, naplnili sa slová Tertulliana, že smrť martýrov je semenom cirkvi, lebo v ten istý deň sa na katolíckej misii dalo pokrstiť dvanásť katechumenov.⁵¹ Po smrti Balikuddembeho sa vodcom komunity katolíckych konvertitov a katechumenov stal Charles Lwanga, ktorý bol na dvore jeho zástupcom.

V období od novembra 1885 do mája 1886 situácia zostala napätá, obavy misionárov z ďalších perzekúcií pretrvávali, ale nič sa nedialo. Napriek zákazu sa kráľovské pážatá a iní záujemci o kresťanskú vieru tajne zakrádali na misijné stanice, aby sa zúčastnili na výučbe. Perzekúcie vypukli až v máji 1886. Príčin, prečo sa situácia odrazu vyhrotila, bolo niekoľko. Vo februári vyhorelo do tla kráľovské sídlo a 26. februára Mwanga presťahoval svoju rezidenciu a hlavné mesto z Menga na breh jazera do Munyonyo. Misionári sa z rôznych dôvodov, najmä materiálnych, rozhodli nepresťahovať. Tým sa obmedzili ich kontakty s kráľovským dvorom. Anglikánski misionári, ktorí už dlhšie boli v nemilosti, navštevovali dvor len sporadicky, katolícki misionári mali naopak dobré vzťahy s kabakom Mwangom a ich

⁴⁹ Lourdel Lavigeriemu, Archívy BO, C14-57, tiež Diaire de Roubaga, 5. 11. 1885.

⁵⁰ Apoštolský proces, cit. d., kap.V., s. 127-128, tiež kap. IV, s. 34-35 a Martyrs de l'Ouganda. Lettres-Enquete. Kanonické šetrenie z 29. 6. 1887, rukopis, 61 strán v jazyku luganda a francúzštine, C15-8, s.57, Diaire de Roubaga, 15.11.1885. Tiež Kavule, D.: The Uganda Martyrs, cit.d., ss. 22-26.

⁵¹ Diaire de Roubaga, 15. 11. 1885.

vplyv často zavážil pri prijímaní vážnych rozhodnutí. V neprítomnosti ich informovanosť bola menšia a nemohli sa brániť obvineniam, ktoré proti nim vznášali ich nepriatelia, najmä katikkiro Mukasa a ďalší tzv. tradicionalisti. Navyše, dlhodobá neprítomnosť na dvore sa tradične považovala za potenciálnu rebéliu. Perzekúcie vypukli 25. mája 1886. Mwanga po návrate z neúspešnej polovačky nenašiel na dvore svoje pážatá, takmer všetci odišli „čítať.“ Dokonca zistil, že Mwafu, ktorý dovtedy nepatril medzi katechumenov a neodmietal jeho homosexuálne praktiky, sa začal učiť. Mwanga si najprv osobne vybil zlosť na učiteľovi, Denisovi Ssebugwawovi, ktorého zbil oštepom a potom vydal rozkazy, aby boli potrestaní aj ďalší „čitатели“, ktorí ho neposlúchli a porušili jeho zákaz navštevovať misie. Perzekúcie, ktoré sa začali 25. mája, vyvrcholili 3. júna 1886, keď bolo na popravisku v Namugongo naraz na jednej hranici upálených tridsaťjeden obetí.

Medzi zadržanými a oficiálne odsúdenými na smrť bolo podľa očitého svedka šesťnásť katolíkov, jedenásť protestantov, sedem alebo osem vyznavačov tradičného náboženstva a jeden muslim, v poslednom momente boli piati odsúdení omilostení a privedení z popraviska späť, traja katolíci, Denis Kamyuka, Simeon Sebuta a Werabe, jeden muslim a jeden „pohan.“ Jeden z katolíkov, ktorý dostal milosť, Denis Kamyuka, sa stal hlavným svedkom udalostí, keď Bieli otcovia v roku 1887 začali zbierať dokumentáciu o ugandských mučeníkoch.⁵² Šesť „pohanov“ bolo upálených z iných, neznámych príčin.

Namugongo bolo oficiálne predkoloniálne popravisisko, zriadil ho kabaka Kyabagu, ktorý vládol v polovici osemnásteho storočia, aby tam nechal popraviť jedného zo svojich synovcov Bembu, ktorý sa proti nemu vzbúril. Po poprave tam bol vystavaný chrám (svätyňa) zasvätená bohu *lubaale* Nende, s médiom, ktoré nieslo jeho meno.⁵³ Od tých čias sa Namugongo, až do víťazstva kresťanov v roku 1889, využívalo na popravu kráľovských potomkov a detí miestnej šľachty.⁵⁴ Popravisisko sa nachádzalo blízko lesa, aby bolo ľahké zhromaždiť dostatok dreva na hranicu. Smrť upálením bola v Bugande noblesným spôsobom popravy, podobne ako v Európe smrť sťatím. Spôsob popravy mal náboženské konotácie, hranica sa zapálila fakľou z posvätného ohňa *ggombolola*, ktorý neustále horel pred kráľovským palácom a zaháňal sa iba pri smrti panovníka. Odsúdení boli v Namugongo upálení v blízkosti prameňa a posvätného figovníka *ssezibugo*, na ktorý sa pri poprave zavesil odev odsúdených.⁵⁵ Odsúdení boli potom zabalení do trstinových rohoží a bol im podaný rituálny nápoj, banánové víno. Bagandovia v minulosti praktizovali aj rituálne popravy *kiwendo*, ktorými sa manifestovala moc panovníka.⁵⁶ Mnohé rituálne prvky boli prítomné aj počas popráv kresťanských konvertitov a katechumenov uskutočnených v roku 1886.

⁵² Martyrs de l'Ouganda. Lettres-Enquete. Kanonické šetrenie z 29. 6. 1887, rukopis, 61 strán v jazyku luganda a francúzštine, C15-8.

⁵³ Médard, Henri: Les sanctuaires de Namugongo (Ouganda) et la création de saints africains. In: Chrétien, Jean-Pierre et Triaud, Jean-Louis: Histoire d'Afrique. Les enjeux de mémoire. Paris, Karthala 1999, ch. 24. Lubaale v jazyku luganda znamená boh. Niektoré stromy mali v náboženských prestavách Bagandov významné miesto.

⁵⁴ Roscoe, J.: The Baganda, cit. d., s. 336-7, Kaggwa, Apolo: The Customs of the Baganda. New York, Columbia University Press, s. 36 a 82.

⁵⁵ Pirouet, L.: Strong in the Faith, cit. d., s. 40-41.

⁵⁶ Ray, B. C.: Myth, Ritual and Kingship in Buganda. New York, Oxford University Press 1991, s. 176-177.

Vodca katolíkov na kráľovskom dvore Charles Lwanga bol upálený ako prvý na samostatnej hranici, ktorú vybuodovali neďaleko stromu zvaného *ndazabazadde*. Patril k najvplyvnejším katolíckym konvertitom a čakala ho skvelá kariéra.⁵⁷ Ostatní odsúdení boli upálení v ten istý deň na spoločnej hranici na mieste, kde boli pred desiatimi rokmi upálení sedemdesiat muslimskí mučeníci.⁵⁸ Medzi jedenástimi upálenými protestantmi bolo osem ešte nepokrstených katechumenov. Spomedzi dvanástich katolíckych mučeníkov, ktorí boli upálení na spoločnej hranici, šiesti, u ktorých sa neuvádzalo kresťanské krstné meno, iba Mukasa Kiriwawanwu nebol pokrstený. Ostatných piatich neofytov pokrstil Charles Lwanga ráno v deň 26. mája 1886, keď boli uväznení a uvedomili si, že ich životy sú vážne ohrozené. Väčšina budúcich svätých ugandských mučeníkov bola upálená 3. júna 1886 v Namugongo. Mená asi piatich Bagandov, ktorí boli upálení na spoločnej hranici, nie sú známe. Posledný z dvadsiatich dvoch katolíckych mučeníkov, ktorí boli kanonizovaní v roku 1964, bol Yoanna Maria alebo Jean-Marie Muzeeyi, asi 37. ročný katolík, ktorému sa v máji roku 1886 podarilo utiecť a skryť, bol na smrť umučený až 27. januára 1887. Bola to posledná obeť perzekúcií.⁵⁹

Väčšina kresťanov prežila, niektorým sa podarilo újsť a ukryť, iní boli príliš významní a nepostrádateľní, aby boli súdení a odsúdení, niektorých postihol iný trest. Misionárov sa represálie a perzekúcie vôbec nedotkli, nebol im skrivený ani vlások na hlave.

Už v roku 1887 sa kresťanskí konvertiti opäť ocitli na výslni, obsadili spolu s muslimami všetky významné politické posty v krajine, čo im umožnilo roku 1888 obrátiť sa proti tradicionalistom, zorganizovať štátny prevrat, zvrhnúť kabaku Mwangu a rozdeliť si politickú moc v krajine. Nasledujúce roky boli plné politických zvrátov a nábožensko-politických zápasov o moc medzi prívržencami islamu a kresťanstva, z ktorých vyšli víťazne kresťania, aby napokon v ďalších nábožensko-politických bitkách získali vďaka britskej podpore dominantné postavenie v politickom systéme anglikánski konvertiti. Sir Apolo Kagga, protestant, ktorý bol pri perzekúciách iba surovo zbitý, sa po nábožensko-politických vojnách v rokoch 1888-1892, po víťazstve kresťanov nad muslimami a neskôr protestantov nad katolíkmi, stal v roku 1892 predsedom vlády katikkirom a tento úrad zastával až do svojej smrti roku 1926. Iný významný kresťan, katolícky konvertita Honorat Nyonyintono, ktorý v roku 1886 obišiel horšie, bol vykastrovaný, po zvrhnutí kabaku Mwangu roku 1888 tiež krátko zastával post katikira. Po víťazstve kresťanov v spomínaných vojnách sa príslušnosť k niektorej kresťanskej cirkvi stala v Bugande a neskôr v celej Ugande kľúčom k politickej kariére.⁶⁰

Už v roku 1887 začali Bieli otcovia zbierať potrebnú dokumentáciu o ugand-

⁵⁷ Faupel, J. P.: African Holocaust, cit. d., s. 192-193.

⁵⁸ Katumba, Ahmed – Welbourn, F. B.: Muslim Martyrs in Buganda. In: Uganda Journal, vol. 28, 1964, No. 2, s. 115-164. Tiež Mukasa, Ham: Simuda Nyuma: Ebiro bya Mutesa, cit. d., s. 18-23. V októbri 1876 nechal kabaka Mutesa upáliť na popraviske v Namugongo sedemdesiat muslimov, náčelníkov a pážatá, ktorí mu odopreli poslušnosť a odmietli jesť mäso zo zvierat, ktoré neboli zabité rituálnym spôsobom. Takmer tisíc ľudí bolo vtedy zabitých po celej zemi.

⁵⁹ Kanonické šetrenie 1887, cit. d. Faupel, J. P.: African Holocaust, cit. d., s. 198-199 a 216-217.

⁶⁰ Vilhanová - Pawliková, Viera: Kabaka Mwanga and Early Anti-Colonial Protest in Buganda. In: Asian and African Studies (Bratislava), XVI, 1978, pp. 89-118; Vilhanová - Pawliková, Viera: The Transformation of Buganda, 1894-1914. In: AAS VI, 1970, pp. 93-130.

ských mučeníkoch, ktorú podpísali pátri Lourdel a Denoit a brat Amans. Procedúra kanonizačného šetrenia v prípade ugandských mučeníkov prebiehala v troch stupňoch: 19. februára 1909 sa nariadením Kongregácie svätých rituálov oficiálne otvoril proces ich svätorečenia, 14. augusta 1912 pápež Pius X. vyhlásil dvadsaťdva katolíckych ugandských mučeníkov za hodných úcty venerabilis, roku 1920 ich pápež Benedikt XV. vyhlásil za blahoslavených beatis, biskup Livinhac to listom zo 6. marca 1920 ohlásil kongregácii Bielych otcov⁶¹ a napokon 18. októbra 1964 na misijnú nedeľu sa proces svätorečenia ukončil, keď pápež Pavol VI. v Bazilike svätého Petra v Ríme vyhlásil dvadsaťdva ugandských katolíckych mučeníkov za svätých sanctus. V homílii pri kanonizácii ugandských mučeníkov sa pápež Pavol VI. nechal inšpirovať textom už spomínaného listu kardinála Lavigerieho z roku 1887 pripomínajúcom dlhú tradíciu kresťanského martýrstva na africkom kontinente. Pri svätorečení bol v bazilike prítomný aj anglikánsky arcibiskup Ugandy a pápež vzdal hold aj odvahe a statočnosti anglikánskych mučeníkov, ktorí v rovnakom čase, bok po boku s katolíkmi, trpeli a položili životy za svoju vieru.⁶²

Katolícka cirkev sa dlho márne pokúšala zakúpiť pozemok v Namugongo na mieste, kde stála hranica, na ktorej zomrela väčšina svätých ugandských mučeníkov. Namugongo leží v provincii Kyagwe, ktorá po vojne v roku 1892 a po nábožensko-politickom vyrovnaní medzi katolíkmi a protestantami, pripadla protestantom. Pozemok v Namugongo patril pôvodne „pohanom“, ktorí neskôr konvertovali k anglikánskej cirkvi. Neskôr sa dostal do vlastníctva významného protestanta a bývalého katikkira T. Kisosonkoleho, ktorý odmietol „pápežencom“ pozemok predať. V júni 1935 bol v Namugongo vybudovaný malý anglikánsky kostol a Kisosonkole daroval anglikánskej cirkvi Church of Uganda parcelu o rozmeroch 138.000 štvorcových metrov.⁶³ Katolícka cirkev preto zakúpila pozemok, kde bol 3. júna 1886 popravený svätý Charles Lwanga. V roku 1924 bola na mieste, kde bol umučený Lwanga, vybudovaná kaplnka, ktorá neskôr zhorela a bola nahradená novou v roku 1934. V roku 1964 boli pri príležitosti svätorečenia svätých ugandských martýrov vypracované plány na výstavbu novej svätyne. Práce sa začali na podnet kampalského arcibiskupa Emmanuela Nsubugu. V roku 1969 Ugandu navštívil pápež Pavol VI. a vysvätil centrálny oltár, okolo ktorého mala byť vybudovaná nová bazilika. Svätyňa bola dokončená v roku 1975 a tretieho júna, v deň, ktorý je podľa cirkevného kalendára zasvätený pamiatke svätých ugandských mučeníkov, ju vysvätil pápežský legát, jeho Eminencia kardinál Pignedoli. Do baziliky boli pri tejto príležitosti uložené relikvie svätých martýrov a pozostatky prvých katolíckych misionárov, biskupa Livinhaca, pátrov Lourdela, Barbota a brata Amansa. Slávnosti za zúčastnil polmiliónový dav.⁶⁴ Svojou architektúrou bazilika kopíruje tradičnú miestnu architektúru, kráľovské hrobky v Kisubi. Dvadsaťdva pilierov, ktoré zvonku podopierajú stavbu, pripomínajú dvadsaťdva katolíckych martýrov. Využívanie kráľovských symbolov je charakteristické pre ugandskú katolícku cirkev.

⁶¹ Páter Simon Moullec (1861-1924) z kongregácie Bielych otcov bol poverený zozbieraním dokumentácie v súvislosti so svätorečením dvadsiatichdvoch katolíckych ugandských mučeníkov.

⁶² Lamey, R.X.: Lavigerie, cit. d., s. 130-131.

⁶³ Médard, Henri: Les sanctuaires de Namugongo (Ouganda) et la création de saints africains, cit. d., s. 464-467. Church of Uganda je ekvivalentom Church of England.

⁶⁴ Lamey, R. X.: Lavigerie, cit. d., s. 132-133.

Na počesť svätých ugandských mučeníkov boli vybudované na miestach, kde zomreli mučeníckou smrťou, pamätníky a svätyne zasvätené ich kultu. V Namugongo sú vybudované tri svätyne zasvätené pamiatke katolíckych, anglikánskych aj muslimských mučeníkov, ktorí zomreli mučeníckou smrťou na hranici v roku 1876 za vlády Mwangovho otca kabaku Mutesu. V nedávnej minulosti sa objavili snahy vybudovať na tomto mieste aj svätyňu na pamiatku vyznavačov tradičného kigandského náboženstva, ktorí tu tiež boli umučení.⁶⁵

3. jún, sviatok svätých ugandských mučeníkov, je v Ugande štátnym sviatkom. Namugongo sa stalo cieľom púť pre všetkých ugandských veriacich, nech sa hlásia k akejkolvek uznanej cirkvi či náboženstvu. Ugandskí mučeníci sa stali národným symbolom odporu voči tyranii.

doc. PhDr. Viera Vilhanová - Pawliková, DrSc.; Ústav orientalistiky SAV,
Klemensova 19, 813 64 Bratislava (vilhanova@stonline.sk)

Príloha 1

Ugandskí mučeníci 1885-1887

Prebraté z Tom A. D. & Phares Mutibwa (Eds): *A Century of Christianity in Uganda, 1877 – 1977. A Historical Appraisal of the Development of the Uganda Church over the last One Hundred Years*. Nairobi, Uzima Press 1978. pp. 14-15.

Rímskokatolícki mučeníci

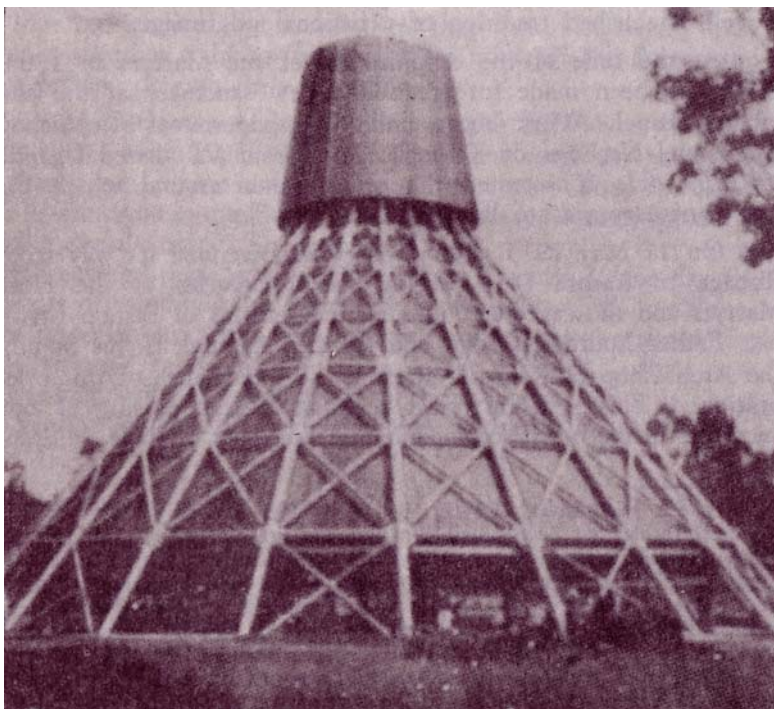
1. Yozeфу Mukasa Balikuddembe	15. novembra 1885	Nakivubo	Sťatý a upálený
2. Andreyа Kaggwa	26. mája 1886	Munyonyo	Sťatý a rozsekaný na kusy
3. Denis Sebugwawo	26. mája 1886	Munyonyo	Sťatý
4. Ponsiano Ng'ondwe	26. mája 1886	Takajjunge	Prebodnutý oštepom a rozsekaný na kusy
5. Matias Kalembа Mulumba	27. mája 1886	Old Kampala	Odsenuté ruky a nohy, ponechaný na mieste
6. Antanasio Bazzekuketta	27. mája 1886	Nakivubo	Rozsekaný na kusy
7. Gonzanga Gonza	27. mája 1886	Lubowa Kiyatule	Prebodnutý oštepom a sťatý
8. Nowa Mawaggali	31. mája 1886	Mityana	Prebodnutý oštepom a ponechaný psom
9. Charles (Kaloli) Lwanga	3. júna 1886	Namugongo (A)	Upálený
10. Luka Banabakintu	3. júna 1886	Numugongo (B)	Upálený
11. Yakobo Buuzabalyawo	3. júna 1886	Namugongo (B)	Upálený
12. Gyavira	3. júna 1886	Namugongo (B)	Upálený
13. Ambrose Kibuka	3. júna 1886	Namugongo (B)	Upálený
14. Anatoli Kiriggwajjo	3. júna 1886	Namugongo (B)	Upálený
15. Achileo Kiwanuka	3. júna 1886	Namugongo (B)	Upálený
16. Kizito	3. júna 1886	Namugongo (B)	Upálený
17. Muganga	3. júna 1886	Namugongo (B)	Upálený
18. Mukasa	3. júna 1886	Namugongo (B)	Upálený
19. Adolufu Mukasa Ludigo	3. júna 1886	Namugongo (B)	Upálený
20. Bruno Serunkuma	3. júna 1886	Namugongo (B)	Upálený
21. Mboga Tuzinde	3. júna 1886	Namugongo (B)	Ubitý na smrť a upálený
22. Yoana Maria Muzeeyi	27. januára 1887	Jugala	Sťatý a vhođený do močiara

⁶⁵ Médard, Henri: Les sancuaires de Namugongo (Ouganda).et la création de saints africains, cit. d., s. 467.

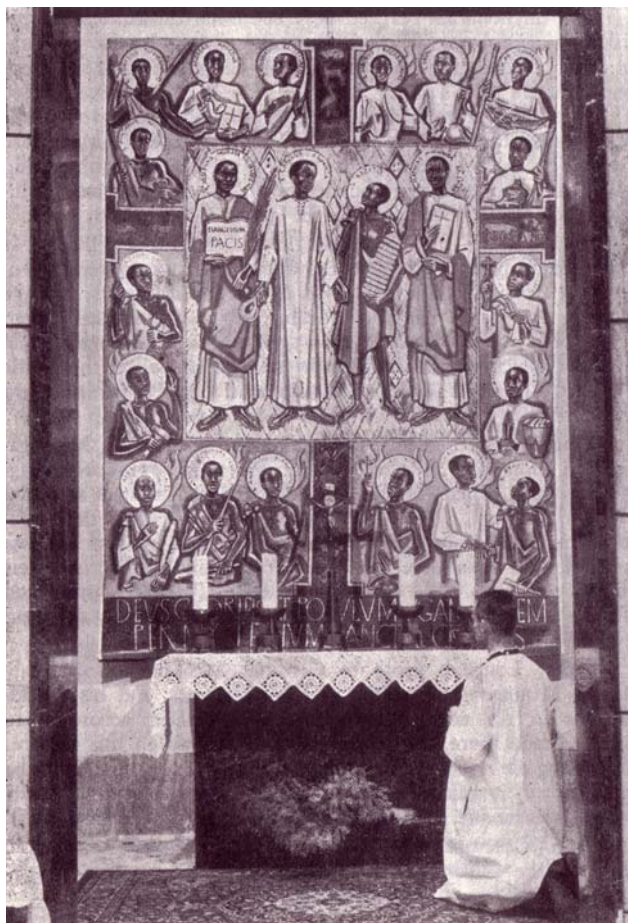
Anglikánski mučeníci

1. Marko Kakumba	31. januára 1885	Busega – Mpimerebera	Odseknuté ruky a nohy a upálený
2. Nuwa Serwanga	31. januára 1885	Busega – Mpimerebera	Odseknuté ruky a nohy a upálený
3. Yusufu Lugalama	31. januára 1885	Busega – Mpimerebera	Odseknuté ruky a nohy a upálený
4. Musa Mukasa	25. mája 1886	Munyonyo	Prebodnutý oštepom
5. Eriya Mbwa	27. mája 1886	Meno	Zomrel po vykastrovaní
6. Mudduaguma	27. mája 1886	Mengo	Zomrel po vykastrovaní
7. Daudi Muwanga	27. mája 1886	Namanwe	Zomrel po vykastrovaní
8. Muwanga	31. mája 1886	Mityana Singo	Zomrel po vykastrovaní
9. Kaizzi Kibuka	31. mája 1886	Mityana Singo	Zomrel po vykastrovaní
10. Mayanja Kitoogo	31. mája 1886	Mityana Singo	Zomrel po vykastrovaní
11. Robert Munyagabyanjo	3. júna 1886	Namugongo (B)	Odseknuté ruky a nohy a upálený
12. Alexanda Kadoko	3. júna 1886	Namugongo (B)	Ubitý na smrť a upálený
13. Fredrick Kizza	3. júna 1886	Namugongo (B)	Ubitý na smrť a upálený
14. Danieri Nakabandwa	3. júna 1886	Namugongo (B)	Ubitý na smrť a upálený
15. Nuwa Walukagga	3. júna 1886	Namugongo (B)	Upálený
16. Kiwanuka Giyaza	3. júna 1886	Namugongo (B)	Upálený
17. Mukasa Lwakisiga	3. júna 1886	Namugongo (B)	Upálený
18. Lwanga	3. júna 1886	Namugongo (B)	Upálený
19. Mubi	3. júna 1886	Namugongo (B)	Upálený
20. Wasswa	3. júna 1886	Namugongo (B)	Upálený
21. Kwabafu	3. júna 1886	Namugongo (B)	Upálený
22. Kifamunyanja	3. júna 1886	Namugongo (B)	Upálený
23. Muwanga Njigija	3. júna 1886	Namugongo (B)	Upálený

Príloha 2

Obr. 1. Svätyňa, katolícka bazilika v Namugongo, kde boli ugandskí mučeníci upálení na hranici

Obr. 2. Oltár venovaný svätým ugandským mučeníkom z centrálnej misie Bielych otcov v Ríme

Summary

Saints in the History of Christianity on the African Continent The Story of Uganda Martyrs, 1885-1887

Viera Pawliková-Vilhanová

Between January 1885 and January 1887 roughly one hundred people were condemned to death and executed in the kingdom of Buganda on the orders of the king, the kabaka Mwanga of Buganda. Some, but not all, were Christians or catechumens. The twenty-two Catholics who gave their lives for their faith and were canonised in 1964, as well as their Protestant compatriots who died side by side, stand in the long tradition of African Christian martyrs. Christianity has a very long

history on the African continent which due to the existence of ancient Churches in Egypt, the Roman Africa, Nubia and Ethiopia goes back to the beginnings of the Christian era. Even though the Christian Church was extinguished in Nubia and North Africa, it survived in Egypt and Ethiopia and the Portuguese contact with Africa in the fifteen to the eighteenth centuries brought Christianity to new regions of the African continent. When elaborating the Catholic mission strategy in Africa, Cardinal Lavigerie, Professor of Early Church history and the founder of the Society of the Missionaries of Africa or White Fathers, always emphasised the legacy of the ancient Churches which had flourished and then disappeared in many parts of Africa and tended to regard the nineteenth-century missionary expansion as a „reprise“. The modern missionary movement should, he believed, draw its inspiration from the examples of the early Church. Lavigerie thus did not forget to mention in his circular of March 1887 devoted to the Martyrs of Uganda „the faithful echo of the former days of our Christian Africa...the martyrs of Roman Carthage... the martyrs of Tertullian’s day“. Further on he compared the martyrs of Uganda to an intrepid group of Christians who received the crown of martyrdom in Africa eighteen centuries ago and are called in the liturgy *Massa Candida* or *White Mass*. Quoting the words of St. Augustine that the lime in which the martyrs were buried covered them like a white shroud, he suggested that in memory to this touching description the martyrs of Uganda should be called one day, when the honours of the sainthood would be bestowed on them, the *Black Mass* or *Massa Nigra* because they lie buried under the black debris of the pyre.⁶⁶

The process of the Christianisation of Buganda and later on of the whole of the present-day Uganda as well as the earlier spread of Islam, should be seen as part of a complex process of change of the traditional society. The kingdom of Buganda on the shores of the lake Victoria was at the time of the arrival of the first Christian missionaries a highly centralised, well organised, prosperous and militant kingdom trying to conquer its neighbours and expand its territory. A by-product of the presence of Kiswahili-speaking coastal merchants was the diffusion of Arabic, Kiswahili and literacy. Literacy enhanced the prestige and popularity of Islam, helped its spread across the country, and prepared the way for Christianity. The concept of reading *okusoma* became a synonym for the adoption of the new religions of Islam and later Christianity. The converts were called readers. Conversion and education or training went hand in hand.

The dynamics of Christian conversion in Africa, whether personal or collective, is difficult to understand and explain. Christian conversion in Buganda is quite out of line with missionary experience elsewhere in Africa. Out of line with the common pattern of Christian conversion on the African continent in pre-colonial times is individual conversion of mostly young people who were not slaves, outcasts or marginalized people seeking the protection and a new life at the Christian mission stations. Most Christian converts or catechumens in Buganda came from among the royal pages *bagalagala* who were in training at the royal court for high positions of chiefs or other dignitaries. Some of them had been interested in the teachings of Islam and learnt to read and write in Arabic and Kiswahili in the Arabic script or even became nominal Muslims. Later on they joined the number of inquirers at

⁶⁶ Cardinal Lavigerie’s Circular on the martyrdom of the Christians of Uganda. Algiers, 19 March 1887. In: Oeuvres complètes, White Fathers Archives, VI, 37.

both Christian missions, Roman Catholic and Anglican, often drifting from one mission station, one set of instruction to another, or frequenting both as well as the Muslim camp.

All official Christian sources claim that the persecutions were aimed against Christians, the so-called „readers“. Local sources written by Kabaka Mwanga's contemporaries and eyewitnesses of the purges of 1886 deny this accusation and claim that Mwanga's anger was directed against those who dared openly to challenge and defy his royal authority.⁶⁷ Persecutions started in the kingdom of Buganda in January 1885 when three young Baganda Protestant converts who had decided without royal permission to accompany one member of the Church Missionary Society, Mackay, on a boat across the Lake Victoria to the south, were sentenced to death and executed. Another wave of persecutions started in November after the death of a newly appointed Anglican bishop Hannington who was on his way to Buganda. He decided to approach the country by the eastern route via Busoga which was forbidden to foreigners. Busoga was traditionally seen as the back door and anyone coming from the coast by this route would bring harm to the country and its people. The main holocaust took place on June 3rd, 1886 at Namugongo, an official place of execution. Of those who were condemned to death, there were sixteen Catholics, eleven Protestants, seven or eight adherents of the traditional Kiganda religion and one Muslim. Five were spared at the very last moment, three Catholics, one Muslim and one „pagan“. One of the spared Catholics, Denis Kamyuka became the main witness when the Catholic fathers in 1887 started to collect documentation about the martyrdoms.⁶⁸ The leader of the Catholic group, Charles Lwanga was burnt first on a separate pyre. The main holocaust took place the same day. It is generally believed that thirty-one people died in the Namugongo fire, thirteen Catholics and thirteen Protestants were there burned to death. Of the Protestants, eight martyrs were as yet unbaptized catechumens, of the Catholics for whom no Christian name is given, only one Mukasa Kiriwawanvu was unbaptised, the other five neophytes who had declared themselves to be Christians, were baptised by Charles Lwanga on the morning of their arrest, May 26th, 1886, when he realised that their lives were in grave danger. The names of the other five Baganda executed on the same day are not known. The last of the martyrs canonised in 1964, Yoanna Maria or Jean-Marie Muzeeyi, aged 37, was tortured to death on January 27th, 1887. The majority of Christians, many of them well known and influential, survived the persecution and were soon after placed into positions of military and political influence.

As early as 1887 the canonical inquiry signed by Fathers Lourdel and Denoit as well as Brother Amans set down in writing the first testimonies on Ugandan martyrs.⁶⁹ On 19 February 1909, a decree of the Congregation of Rites officially opened the cause of the martyrs of Uganda and the Apostolic Process.⁷⁰ They were

⁶⁷ Zimbe, Rev. Bartolomayo: Buganda ne Kabaka. Mengo, Gambuze Press 1939, p. 124.

⁶⁸ Canonical Inquiry of 29. 6. 1887, manuscript, 61 pages in Luganda and French, Archives des Pères Blancs, C15-8, Apostolic Process, Summarium, Rome 1917, Archives des Pères Blancs, Y 13-3, p. 252.

⁶⁹ Canonical Inquiry of 29. 5. 1887, Manuscript, 61 pages in Luganda and French. White Fathers Archives, Rome, C15-8.

⁷⁰ Apostolic Process, Summarium, Rome 1917, White Fathers Archives, Rome, Y13-3.

declared venerable by Pope Pius X on 14 August 1912 and beatified in 1920. Father Simon Moullec (1861-1924) was charged with collecting information in connection with the cause for beatification of twenty-two young Baganda Catholics. The process of canonisation ended on Mission Day, 18 October 1964, when twenty-two Catholic martyrs of Buganda were proclaimed saints by Pope Paul VI in Saint Peter's Basilica in Rome. Pope Paul VI extolled the bravery of the Holy Martyrs of Uganda, paying tribute also to the Protestant converts who were martyred at the same time. Present at the ceremony was also the Anglican Archbishop of Uganda.

Several memorials, shrines and sanctuaries have been built in honour of the Holy Martyrs of Uganda at the places of their martyrdoms in Uganda and throughout the world. At Namugongo, the pre-colonial execution place, three sanctuaries have been built in memory of Catholic, Anglican and Muslim martyrs. The last mentioned were executed in 1876 during the reign of kabaka Mwanga's father Mutesa. Efforts have been since made to build a fourth sanctuary on the spot to honour the adherents of the traditional Kiganda religion who had been also tortured to death. On 3rd June, inscribed in the Universal Calendar of the Church as the day when the Feast of the Holy Martyrs of Uganda is observed, is in Uganda a public holiday. There has developed a well established tradition of national pilgrimage.